

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Erdély múltja és jövője

Különös sorsot szán a történelem néha a korábbi história súlyos kérdéseivel foglalkozó szerzőknek és az általuk megírt könyveknek. Ritka eset, hogy történeti munka *kettős fordítást* érjen meg, és egyúttal mindkét változat megjelenése indokolt legyen. Ilyen oda-vissza-fordítás kezdő lépéseként Bajcsy-Zsilinszky Endre kéziratát magyarul 1942/43 fordulójától fogva veti papírra. Az angol nyersfordítás a nyár derekára készült el; vészterhes időszaknak békét ígérő (olasz kiugrás) pillanatában. A rendkívüli helyzetben is nagy súlyt fektettek a nyelvi áttünetés hitelt érdemlő és magas színvonalú megoldására. Az eleve gondos szövegfordítást a cambridge-i iskolázottságú Arthur Battiseill Yolland professzor csiszolja véglegesre. Feladatát kiválóan teljesíti, hiszen a Pázmány Tudományegyetem bölcsészeti karán, az első angol születésű lexikográfusként, már fél évszázada eredményesen dolgozott. A fordítás minősége a külföldi érdeklődés felkeltésére és befogadásra legalább a tartalmával egyenértékű hatással számolhatott, de a visszafordítást is biztonságosabbá teszi. Végül a Transylvania — Past and Future kötet Svájcban 1944 elején viszonylag gyorsan jelenített meg.

Most a szemünk előtt ismétlődik meg, habár fél évszázad múltán, az újjáéledő Transylvania kötetével a visszafordítás példás gondossága. A sikeres közreadás, ismerve a nyelvi ide-oda áttünetések buktató csapdáinak veszélyeit, kellemes olvasmányt hozott. A nagy könyvtárainkban fellelhető angol nyelvű kötet fordítását Göncz Árpád vállalta, és alapos munkával végezte el. A külföldi kiadás eseményeiről és indokairól Vigh Károly írt utószót, adatolva több egykorú közéleti tényező tevékeny közreműködését. Ugyanő készítette a mai olvasót tájékoztató jegyzeteket, bár kétséges helyesbítése, hogy a Kárpátok hegyvonulatainál

Tinódi, Budapest, 1990. 123 old. [Transylvania — Past and Future. Kundig, Geneve, 1944. 154 old. (vissza)fordítása.]

a La Manche elválasztó szerepe nagyobb volt. Fontosak közlései a határaink túlfelére sodort magyarokról, aminek részletezett (Palotás Z.: A trianoni határok) feldolgozása köteünkkel egyidejűleg jelent meg.

Bajcsy-Zsilinszky világnyelven megjelent művének visszhangját a tomboló háború zaja maga alá gyűrte. Mégis igazolta, hogy a nemzetiségi kérdés feltáráának okos diplomáciai és szervezési erőfeszítések árán, rendkívüli helyzetben is teret nyithatunk. Nem egyszerű e törekvéseket célhoz vezetni nemzetközi síkon, mint ezt a háromkötetes Erdély Története részfordításai kiadásának nehézségei mutatják. Méltán qdailik a Transylvania kötet Kállay kormányfőnek az.önjogú magyar külpolitikát — hivatalos nemzetközi segítség híján — védelmező óvatos taktikázásai sorába. A kézirat egyidejűleg érlelődik a miniszterelnöknek a német követtel folyt 1942. novemberi tárgyalásával és a december 2-i jegyzékkel, amely a hitleri birodalom igényeit utasítja el. Szerzőjének ábrándja, hogy az ereje csúcán levő háborús hatalom (franciaországi előzőnlés, kaukázusi térnyerés) szolgálai támaszai; a kisantantmaradványok harapófogóján tud enyhíteni. De Bajcsy-Zsilinszky ellenállása, a délvidéki nemzetiségeket oltalmazó és erdélyi vonatkozású fellépéseivel, a ránk nehezedő létfenyegetésre figyelmeztet. Ezeket az összefüggéseket ma is mérlegelni kell, ha a könyvet vagy újrakiadását kortévesztő szélsőséges bíráló érli.

Kétségtelen, hogy a könyv okfejtésében, alaprendeltetése szerint, a korabeli külföldi politikusok felvilágosítását szolgálta. Mégis kézenfekvő volt, hogy a hazai olvasóközönség ugyancsak mielőbb hozzájusson, amit sajnálatos körülmények gátoltak. A magyar kiadást két alapok késlelteti: mindenekelőtt a szerző életművének huzamos elhallgatása, amit tetézt Erdély témájának sokáig tabuként való kezelése. Az eredetkutatásban egyik országos könyvtárunk polcain sejtelmes kor- és körjelző kuriózzummal találkoztunk. A háború után 1946-ban a Transylvaniából, az állománygyarapítás akkori viszontagságai közt tisztes szakavatottsággal, három példányt szereztek be. Riasztó azonban, hogy mindegyik kötetben az előszó egy passzusát olvashatatlanra törölték ki. Az egyébként ártatlan szövegrésznek — mely a külföldi olvasóval tudatja, hogy a szerzőt életútja rövid etapján 1919-ben Horthy ösztönzi — tussal való durva lefedése a folytatás értelmezését is megnehezíti. A vádak nyíltan vagy rejtve továbbbúlnak és azokat kiszínezve szertegörgetik, aminek a mártír államférfi munkásságának kezelésénél akadémiai berkekben is egykor tanúi voltunk. Az áttekinthető múltú Bajcsy-Zsilinszky könyvére éppoly badarság ifjúkora tragikus epizódjának árnyékát vetni, mint a példásan tiszta Deák Ferenc pályamotivációja „rejtélyessége” körül újfent titokzatos töltetű hangulatot kelteni.

Miben állhat kötetünk máig gondolatébresztő, ha végtelenen nem is kodifikálható vezérfonalának főbb jellegzetessége? Az erdélyi országrész 1940-es kettémetszését ugyanúgy elutasítja, miként a vétkes közönyt a kisebbségben elnyomott magyarság ügye iránt. A könyv magvát, a svájci kantonális tagolódásra emlékeztetve, az erdélyi bánóságok intézményrendszerre kiépítésének tervezete adja, amely négy autonóm területi igazgatási alapegység pilléreire támaszkodik. Köztük az önálló magyar—székely bánóság a kalotaszegi tájtól, Kolozs megyén áthúzódvá, a székelyföldi és a Brassó környéki területeket öleli fel. Fontos itt, hogy a szerző a székely—magyar etnikai közösség elvétől a „megkettőzés” csábító paritásos súlyelőnyéért sem tért el (ahogyan ezt pl. a nagyszerb irányzat a kisszámú montenegróival eleddig tette a horvátok, szlovének, magyarok, macedónok stb. ellen). A további erdélyi egységeket a két román bánóság képezi: a nagyobbat a déli és a kisebbet az északi (más néven alsó-, felsőromán) tájakon. E kettősséggel a tervezet nem kedvezményt, sem pedig megosztást, hanem tényleges létszámarányt fejez ki, sőt Erdélyen túli megyeréseket (temesi, krassói stb.) is odacsatolt. A negyedik önkormányzatot a szászok bánósága alkotja a saját többségű hajdani universitas saxonum számottevően megszűkített körzeteiben.

A fenti bánóságok államszervezete a következőket foglalja magába: a bán (közvetlen választással); a bánági tanács (kormány) és a bánági kamara (titkos szavazással a nép vá-

lasztja). Szövetségi összerdélyi szinten a központi szervezrendszer hármasan tagolt alkotóelemei helyezkednek el. Mégpedig: *a vajdasági gyűlés* (diéta); *a vajdasági tanács* (kormány), s végül *a vajda* (választott) köztisztviselői. A szerző esetleg felhasználható modellként a magyar—horvát 1868-as kiegyezési törvényt ajánlja. Bírái szerint a történetiség hatóerejét, a másoktól várható elfogadhatóság tekintetében, mértéktelenül túlértékeli. De korántsem jut — hangsúlyozni kell — szomszédaink sok történésze múltat átfestő ambíciójának zsákutcájába; mi több, határozottan szembeszegül a kizárólagosság türelmetlen beolvastató törekvéseivel. A vitapartnerektől helyeslést várhatott, amikor a *Supplex Libellus Valachorum* (1791) tételével értelmileg és érzelmileg azonosul. Rámutat a románság értékeire, és a velük létező tartós együttélésben a kölcsönös megbecsülés fontosságára.

A könyv kedvező nyomatékát fokozhatta volna, ha az erdélyi románok korábbi helyi igazgatási részjogosítványait is vázolja. Ugyanis ők Hunyadban és Fogarasban a közügyek intézése terén bizonyos önállósággal rendelkeztek. Külön jogaik voltak a 18. században határőrvidéki tájakon (nászódi ezred) is a szabad románokon kívül. (Vö.: Csizmadia A. — in *Acta Jur. Acad. Sci. Hung.* 1969.) Jelentős még az 1849. júliusi magyar—román béketervezet, amely az erdélyi románságot különálló nemzetiségnek (*une nationalité à part*) fogadta el. Szövege beépül a parlament szegedi határozatába; az első európai demokratikus nemzetiségi törvényként tartják számon. Utat nyitott továbbá a román ortodoxia függetlenségéhez a szerb pravoszláv egyházi szervezettől.

Rövid áttekintésünk nem elemezheti a kantonszervezet és a Transylvania kötet tágabb kisugárzása és fogadtatása jelenségeit. Időszerű viszont és érdeklődést kelt: hatásukat a *közelebbi térségünk* vonzatában felvillantani. Napjainkban a déli határaink túlfelén a svájci minta követését főleg a boszniai és a hercegovinai három (horvát, szerb, muzulmán) etnikum közjogi együttmaradása zálogaként mérlegelik. Jogtudósai mondják, hogy Bajcsy-Zsilinszky Transylvania könyve sem ásatag relikvia, hanem *figyelemre érdemes* történetírás. A visszafordított Erdély múltja és jövője pedig az ottani érdeklődést még inkább fölérősítheti. Gondolatai bizonyára tolmácsolásra találnak, a délvidéki magyar szakemberek közvetítésével, szélesebb más nyelvű olvasói körökben is. Korábban M. Hadžijahić szemelgette ki oklevelekből, hogy a bosnyákok a magyar után, de a bolgár és szerb előtt szedték uralkodói jogcím sorrendbe. A belgrádi egyetemen, majd a sarajevói Mustafa Imamović a muzulmán autonómiaigényt az osztrák—magyar—horvát közjogi eredőkből is indokolta (pl. *Pregled* 1971. 12.). A román ún. három fejedelemség verzió helyett Erdélyről most I. M. Tofik azeri történész a magyar szakirodalom bizonyítékait hitelesíti. Ugyanő az erdélyi alkotmány kapcsán már előbb Kossuth Duna-konföderációs tervét méltatta (ld.: *Der österreichisch—ungarische Ausgleich 1867* tanulmánygyűjtemény, Pozsony 1971). Az itteni nemzetiségi viszonyok közelítő megértését e mű alapján tényszerű okfejtése külföldön is elősegíti.

A veretes szöveg már-már Móricz Zsigmond Tündérmertje emelkedett regényességét idézi. De ami utóbbinak műfajánál fogva kedvez, amott sebezhető felületet nyit. E józan belátás alapján, az ún. „magyarkodás” lapos vádjait, a határon túli honfitársaink is a rosszalás szigorával joggal utasítják el. A belényesi görögkeleti nász nép — írja Bajcsy-Zsilinszky Endre tisztelője — románkodás nélkül lengeti nemzeti lobogóját, ha ezt a nagyváradi vagy gyergyói katolikusok és reformátusok sajátjukkal szintén megtehetik.

PECZE FERENC